

המחסן של גדעון עפרת

8.12.15

מאיה אטון: הדירה

מאיה אטון: ה ד י ר ה

עם כניסתנו ל"דירה" שעיצבה מאיה אטון בגלריה "גבעון" תחת הכותרת "חצי מלא", אנו מופתעים להימצא בחלל בלתי מוכר, ריק, צונן ולבן. "חצי ריק", אנו מבקשים לתקן את שם התצוגה. משמאלנו, דוכן קטן ועליו חוברת ובה טקסט היפר-טקסטואלי (hyperextualization) היא הצהרה חזותית באור-ניאון המקבלת את פניך על קיר החדר הראשון), מאמר שחיברה אוצרת התערוכה, טלי בן-נון. דומה, שרק טקסט אחד חמק ממאמרה של האוצרת, אך טקסט אחד, שהוא-הוא אבן-היסוד לתערוכתה של מאיה אטון. וגם אם מדובר בטקסט שנחסט ונחבט כבר למכביר, אף על פי כן, הוא-הוא הרלוונטי: כוונתי למאמרו המפורסם של זיגמונט פרויד מ-1919, "Das Unheimliche", ה"אל-ביתי" (התרגום הנהוג, "המאיים", נראה לי קלוקל). שהרי, מהי ה"דירה" המשותפת של מאיה אטון אם לא הזמנה לחוויית "ביתיות" אנטי-ביתית? ומהי ה"דירה" הזו אם לא, כאמור (וכמבוטא גם במבוא של האוצרת), בית רוחות (פרויד קיבץ במאמרו שימושים לשוניים רבים במונח "אל-ביתיות" והצביע על הביטוי, "בית אל-ביתי", כ"בית רדוף רוחות [1]?) (בהתאם, קריאה חוזרת במאמרו המהולל של פרויד נושאת עמה שורה של אנלוגיות משמעותיות ל"חצי מלא" מגלריה "גבעון":

ה"אל-ביתי", אומר לנו פרויד, הוא חוויית המוכר המתגלה כזר ומאיים. מה שהבטיח את ביטחון הביתיות מתגלה כמחריד: "נושא ה'אל-ביתי' נמנה על כל שהינו נורא – על כל שמעורר חרדה ואימה...". ואכן, מאיה אטון מכניסה אותנו אל דירה, לכאורה אותה דירה תל אביבית פרוזאית שקדמה לעיצובה מחדש כ"גלריה גבעון". אלא, שה"דירה" מזוהה בריקנותה ובניכורה, בלובן השורר בה ובקור החזותי הנושב ממנה, שלא לומר בקומץ הנוזרי של המושאים המאכלסים אותה. החללים הריקים שאנו פוסעים בתוכם הם הד אפשרי לחלום ה"אל-ביתיות" שחלם פרויד: "פעם פסעתי ברחובות נטושים של עיירה איטלקית, שהייתה זרה לי...". אחר על כן, מאיה אטון, שבאה לכאורה להראות לנו את הדירה הקודמת, כמו נטלה מאיתנו את עינינו, את המבט, במעשה איונו של החלל. שבכניסתנו לחללי גלריה "גבעון", בגלגולה הנוכחי, כמעט שאיננו רואים דבר, תוך שנקלעים למצב של הזרה ואובדן אוריינטציה. בהיבט זה, איננו כה נבדלים מאותו נתניאל מסיפורו של א.ת.הופמן, "איש-החול", החרד מפני אותה דמות-רפאים, "איש-החול", שתבוא ותעקור את עינו. פרויד כותב על חרדה-סירוס, ובזאת מסווג את חוויית ה"אל-ביתי" בתחום הזכרי (הגם שביתיות ואירוח נהוג ליחסם לאישה, בבחינת כוח ההכלה והנתינה).

לא פחות מכן, פרויד מצביע על חוויית ה"כפיל": אימת האל-ביתיות מתעוררת בהקשרי בבואות אנושיות, דוגמת צללים, ואפילו השתקפויות בראי. בהתאם, האם חוויית "הראי המדבר" את "פרנקנשטיין" של מארי שלי (והלא פרנקנשטיין הוא עצמו "כפיל") ב"חדר האמבטיה" היא חוויית כפיל ו"רוח" בה בעת? ודימויי הקופים כבני אדם, החוזרים ברישומים המקובצים במעלה המדרגות? וכשהיא משחזרת-לכאורה את הדירה המקורית ובונה מחדש את קירותיה, האם לא אישרה אטון את עיקרון החזרה, בו איתר פרויד את אימת הדמוניות והמוות? ועדיין במישור זה, מה הם "אריחי האמבטיה" של אטון (אלה רשומים בגראפיט עמלני) אם לא חזרה ללא ליאות על דימוי? וכשאנו מתארחים-לכאורה בדירה הזו, כלום איננו מאשרים את קריאת פרויד בסיפור, "טבעת פוליקראטס", בו המארח מתגלה כמאיים? וכשהאמנית מכניסה אותנו לכאורה אל דירה פרטית, שנסתרה מתודעתנו

עד כה, האם אין היא מאשרת את הגדרת ה"אל-ביתיות", כפי שצוטטה על ידי פרויד במאמרו: "זה שאמור היה להיות חבוי, אך למרות זאת הוצא אל האור?"

תהא חוויית ה"אל-בית" אשר תהא, תמיד היא מהווה גילוי של חרדת מוות. ואם רק לפני חודש ראיתי ב"גבעון" שורה של גולגולות אדם, שעיצבה אטון בלאטקס, הרי שעתה, יצירתה הנדונה של מאיה אטון, אובייקט סביבתי בגודל של אחד לאחד, מטשטשת את הגבולות בין הדמיוני למציאותי (בין המסמל למסומל), טשטוש הנקוט הוא עצמו בידי פרויד כאמת-מידה נוספת לחרדת ה"אל-ביתיות". לא פחות מכך, בין מעט מסמני ה"בית" בולט בתצוגה הנדונה וילון גדול המכסה קיר שלם, והוא – הוילון – מעוטר כולו בשרטוט חדרי הדירה ודקלים. הוילון, אם תרצו, הריהו גלגולה של פרוכת, כמוהו כאותו פרוגד שהסתיר מאחוריו את "קודש-הקודשים" ואת ארון הברית. עתה, אין מאחורי הוילון ולא כלום, זולת קיר לבן ואטום. רוצה לומר, אפילו חלון אינו מסתתר מאחורי הוילון (כדרכם של וילונות), אלא רק מחסום נוקשה ואדיש. דירה אטומה, בית אטום.

ואז אנו ניגשים אל דוכן ה"תקליטים" ב"חדר-האורחים" של ה"דירה", ופעם נוספת, צלילי המוזיקה מומרים בדממת המילים הכתובות על "עטיפות התקליטים", ששום תקליט לא נמצא בתוכן. ומה מספרות לנו ה"עטיפות"? בולט בהן טקסט מאת עודד וולקשטיין בנושא משפטו הידוע של פרנץ קפקא: "כל אדם נושא בחובו חדר". הנה כי כן, אנחנו בעניין הביתיות. יותר מזה: אנחנו בעניין האירוח הנעדר:

– "אז אולי תכניס אותי."

• לא, בוודאי שלא. אתה אינך נוהג לארח."

• הטקסט, המבטא את המרחק האינסופי בין האני לבין הזולת, משיק-משהו לטקסט אחר על "עטיפת-תקליט" אחרת, שנושאה עיונו של עמנואל קאנט ב"נשגב המתמטי", משמע שאלת כושרה של ההכרה להתמודד עם האינסופיות.

• מאיה אטון מפזרת אפוא לאורך דרכנו ב"דירה" מפתחות לדירתה, רמזי פרשנות להנהרת פשר ביקורנו. בהתאם, מקבץ רישומי העיפרון שבמעלה המדרגות, מלבד עקרון הציטוט וה"חזרה" המימטיים התומכים באמור לעיל, כולל טקסט על רנא מאגריט (אמן האשליות המתעתעות, ויותר מכל, אמן ה"אל-ביתיות"), או ציטוט מ"לגניאולוגיה של המוסר" של ניטשה בנושא הרוע כ"בבואה הפוכה וחיוורת למול החיוב שלה" (משמע, עוד בבואה בעולם הבבואות של מאיה אטון). ואם לא די בזה, אנו קוראים: "לחוש את היעדר החיים, לא רק בבניין הזה". ...אלא, שהדברים אינם כה מפורשים כפי שניתן לטעות ולחשוב לאור הכתוב במאמר הנוכחי. שלא פחות רלוונטיים הם שני רישומים חזותיים/טקסטואליים בנושא קשרים, משמע – קשרי חבלים. שהמתח בין קשר, כמטאפורה למאמץ קשירה בין קצוות שונים (היפר-טקסטואליות, כאמור), לבין פלונטר התובע מאמץ-פרימה – המתח הזה אינו מרפה מהמבקר ב"דירה", והוא שהופך את המפגש עם היצירה למפגש תובעני ומאתגר. ומלבד זאת, "חצי מלא" של מאיה אטון הוא מהלך של "זיכרון" או של גרסיה: הסטת מצב עכשווי למצב קודם. ניתן לומר, שחשיפת הדירה הקודמת לגלריה היא אקט של גילוי הכרה מודחקת. כניסה ל"דירה" של מאיה אטון" היא, לפיכך, שובו של המודחק, הנושא עמו מועקות. כדרכו של המודחק. בהקשר זה, הביתיות הנעדרת עשויה לחול, הן על נפש האמנית, הן על נפשנו (המצב הקיומי של גלות) והן על תודעתנו החברתית-לאומית.

[1] על אחד מקירות ה"דירה" המסתורית, שעיצבה אטון בחללי גלריה "גבעון", מופיעות באור-ניאון המילים: "ghost (host)": ואני תוהה:

הלא תערוכתה המתוחכמת של האמנית פונה לציבור מתוחכם ומיועד, ציבור שקרא בחלקו הגדול את הטקסטים של ז'אק דרידה בנושא ("ghost-host" **רוחות-מרקס**). (1994, "מה לה אפוא לאמנית לנכס את ההברקה הדרידיאנית לעבודתה, כמו הייתה זו הברקתה שלה. יתר על כן, ציון ה"מפתח" לעבודה נראה מיותר למדי, שעה שאנו – המתארחים בדירה (אורחי ה- host) - מוצאים את עצמנו בלאו הכי, ולו בכוח

החוויה הסביבתית, מהלכים בדירת רפאים וחשים עצמנו כבני-ערובה שלהם (hostage), חלק נוסף במשחקי השפה של דרידה-ghost :
(ghost-hostage). צמד המילים הקירוניות של מאיה אטון, "ghost-host", נראה כפרשנות עצמית מיותרת.